

ἔρευναν λειτουργίας βουλήσεως ἐν γένει. Εἰς τὰς τρεῖς ταύτας θεμελιώδεις μεθόδους τῆς ἐπιδράσεως, ἐξωτερικεύσεως καὶ ἀντιδράσεως, ἢ ὅπως ὀρθότερον θὰ διευκρινῶμεν τοὺς ὅρους, τῆς ἐπιδράσεως (reiz), τῆς ἀντιδράσεως (aussetzung) καὶ τῆς ἀντεπιδράσεως (reaktion) προστίθεται συμπληρωματικῶς καὶ ἡ τὸ ποσὸν ἔχουσα ὑπ' ὄψιν μέθοδος τῶν ψυχικῶν μετρήσεων. Αὕτη προτίθεται νὰ συγκρίνῃ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα παντὸς εἴδους κατὰ τὸ ποσὸν καὶ τὰς εὐρισκομένας μετρικὰς σχέσεις νὰ ὑποβάλλῃ εἰς νόμους κατὰ τὸ δυνατόν. Ἔχων δ' ὑπ' ὄψιν ὁ Wundt τὰς δυσκολίας τῆς μεθόδου ταύτης ἐφοιστῆ τὴν προσοχὴν τῶν ψυχολόγων πειραματιστῶν ἐπὶ τῶν ἐπομένων τριῶν σημείων: 1) «Ψυχικὰ περιεχόμενα ὡς τοιαῦτα δύνανται μόνον πρὸς ἀλληλα, δῆλαδὴ πρὸς ἑτερα τοῦ αὐτοῦ εἴδους, ὅχι ὅμως πρὸς διάφορα καὶ ἀσύγκριτα, ἀκόμη δ' ὀλιγώτερον πρὸς φυσικὰ γεγονότα νὰ συγκριθῶσιν καὶ μετρηθῶσιν. 2) Μόνον εἰς ὀρισμένας περιπτώσεις δύναται νὰ γίνῃ σύγκρισις δύο ψυχικῶν περιεχομένων. Αἱ περιπτώσεις α἗ται εἶναι α) Ἡ περίπτωσις ὁμοιότητος δύο ψυχικῶν ποσῶν. β) ἡ περίπτωσις μόλις αἰσθητῶν διαφορῶν καὶ γ) ἡ περίπτωσις ὁμοιότητος δύο ὑπὸ τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν ποσοῦ καὶ ἐντάσεως διατελούντων διαστημάτων (Grundzüge d. physiolog. Psychologie σελ. 35). 3) Αἱ ψυχικαὶ ποσότητες παρὰ τὴν φαινομενικὴν αὐτῶν ἰσότητά κατὰ τὰς ἐξωτερικὰς αὐτῶν συνθήκας, λόγῳ τῆς ἐξαρτήσεως αὐτῶν ἐκ τῆς κατ' ἐξοχὴν μεταβλητῆς γενικῆς ψυχικῆς καταστάσεως, εἶναι λίαν διάφοροι. Καὶ νομίζουσι μὲν τινες ὅτι δι' ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρων καὶ κατὰ διαφόρους ἀπόψεις πειραμάτων εἶναι δυνατόν νὰ εὐρεθῶσι μέσοι ὅροι, διὰ τῶν ὁποίων τὰ σφάλματα κατὰ προσέγγισιν παραμερίζονται καὶ εὐρίσκεται ἡ ἀλήθεια, ἀλλ' εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτην ἢ «μέθοδον τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ» ὁ Wundt στηρίζει ὀλιγωτέρας ἐλπίδας ἐπιτυχίας, παρὰ εἰς τὰ μετὰ προσοχῆς καὶ ἐμπεριστάτωμένως γινόμενα πειράματα.

α'. Ἡ θεωρία τῆς ἐξελιξεως τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου. Ἡ Λαοψυχολογία.

Πλὴν τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ πειράματος ἐφ' ἀπείντων τῶν ψυχικῶν φαινομένων εἰς τὸν Wundt ὀφείλεται καὶ ἡ τελειότερα παρακολούθησις τῆς ἐξελιξεως καὶ τῶν συνθετωτέρων καὶ ἀνωτέρων ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν φαινομένων καὶ λειτουργιῶν. Ἡ θεωρία τῆς ἐξελιξεως ἐπὶ τῶν γεγονότων τοῦ κοινωνικοῦ βίου διὰ τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας

τῆς ἰδεαλιστικῆς φιλοσοφίας, παρουσιάζεται μὲν ὡς ἀνάγκη διὰ τὴν κατανόησιν τῶν ἰδιοτήτων τῆς ζωῆς, ἐστηρίζετο ὁμως ὄχι ὀλιγότερον εἰς ὑποθέσεις αὐθαιρέτους, οὐδὲν πραγματικὸν καὶ βέβαιον δυναμένης νὰ φέρωσιν εἰς φῶς. Ἡ διὰ τῆς δαρβινεῖου θεωρίας ἐν τῷ ὕλισμῳ παρουσιασθεῖσα ἐκ τῆς αὐτῆς ἀνάγκης ἀντίληψις περὶ ἐξελίξεως τῶν ὀργανικῶν ὄντων, ἐστηρίχθη ἐπίσης εἰς ὑποθέσεις καὶ γενικεύσεις μερικῶν φαινομένων καὶ παρουσίαζε ὅλα τὰ μειονεκτήματα τῆς ὕλιστικῆς καὶ μηχανικῆς θεωρίας ἐφαρμοζομένης εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν φαινομένων. Ἐχὼν λοιπὸν ὑπ' ὄψιν ὁ Wundt ὅτι οἱ φυσικοὶ νόμοι ἐν γένει δὲν εἶναι παρὰ γενικώτατοι καὶ συνοπτικοὶ προτάσεις περιλαμβάνουσαι τὴν παρὰ τοῦ ὑποκειμένου σὺν τῷ χρόνῳ σημαντιζομένην ἐμπειρίαν, θεωρεῖ καὶ τὴν ἐξέλιξιν κυρίως πνευματικὴν ἢ τοὶ διαδοχικὴν μεταβολὴν καταστάσεων βασιζομένων εἰς προηγούμενον καὶ παρουσιαζουσῶν πάντοτε νέον τι. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι γενικὴ ἰδιότης τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, ὅπου κατὰ τὸν Wundt διὰ τῶν ἀξιωματικῶν τῆς δημιουργικῆς συνθέσεως, τῶν ἀντιθέσεων κλπ, συμβαίνει τοιαύτη ἐξέλιξις. Αὕτη ὡς θεμελιώδης ἰδιότης τῆς ζωῆς δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ διακρίνεται καὶ συμβαίνει παντοῦ ὅπου παρατηρεῖται πνευματικὴ ζωὴ καὶ κίνησις. Διὰ τοῦτο τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου ἀπαντῶμεν ὄχι μόνον εἰς τὸν ἀτομικὸν βίον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ὀμαδικὸν καὶ κοινωνικόν, ὅπου ἐπίσης μᾶς βοηθεῖ σπουδαίως εἰς τὴν ἐρμηνείαν καταστάσεων, τὰς ὁποίας ἄλλως ἀδύνατον εἶναι νὰ κατανοήσωμεν. Παρατηροῦντες τὸν ἀτομικὸν βίον βλέπομεν κατὰ τὰς διαφόρους ἡλικίας μεταβολὴν ἀντιλήψεων καὶ ἰδεωδῶν παραλλήλως γιγνομένων πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐξέλιξιν τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ. Τὴν ἐξέλιξιν ταύτην δυνάμεθα νὰ διαπιστώσωμεν καὶ εἰς τὸν βίον τῶν λαῶν παρακολουθοῦντες κατ' ἐποχὰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς γλώσσης, τοῦ μύθου, τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων των καὶ συγκρίνοντες τὰ προγενέστερα τεκμήρια πρὸς τὰ σημερινὰ φαινόμενα καὶ τὰς ἐκδηλώσεις. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον λοιπὸν ἔχομεν πρὸ ἡμῶν ἐξέλιξιν κυρίως ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, δυναμένην νὰ ἐρευνηθῇ διὰ τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς συγκρίσεως. Οὕτω δὲ μόνον κατορθώνομεν κατὰ τὸν Wundt νὰ καθορίσωμεν τὴν πορείαν τῆς ἐξελίξεως καὶ τὴν διάρκειαν ὀρισμένων γενικῶν γνωρισμάτων κατὰ χρονικὰς περιόδους ὀνομαζομένων σταθμῶν ἢ σταδίων ἐξελίξεως. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συμβαινούσης ἀτομικῆς καὶ γενικῆς ἐξελίξεως ἐμόρφωσεν ὁ Wundt συγκριτικὴν μέθοδον ψυχολογίας διὰ τῆς ὁποίας ἐργάζονται ἡ Ζωοψυχολογία, ἡ Λαοψυχολογία καὶ ἡ Παιδοψυχολογία.

γία. Ἐννοεῖται ὅτι τὰ εἶδη ταῦτα τῆς ψυχολογίας ἦσαν ἤδη γνωστά, διότι ἡ μὲν λαοψυχολογία προῆλθεν ἐκ τῆς ἑρβαρτιανῆς σχολῆς καὶ ἐκαλλιεργήθη τὸ πρῶτον διὰ τῶν Steinthal καὶ Lazarus, τοῦ Th. Waitz, Bastian κ. λ. κ., ἡ δὲ Ζωοψυχολογία ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀριστοτέλους ἀκόμη καλλιεργουμένη διὰ τῆς σχολῆς τοῦ Darwin συστηματοποιεῖται διὰ τῆς Ζωονομίας τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ μέρος. Διὰ τοῦ Wundt ὁμοῦς ἀμφότεραι λαμβάνουσιν καθαρῶς ψυχολογικὴν μορφήν καὶ δὴ ἡ μὲν λαοψυχολογία δι' ἀπελευθερώσεως ἀπὸ τῶν ἐπιδράσεων τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας, ἡ δὲ Ζωοψυχολογία διὰ χωρισμοῦ ἀπὸ τῆς φυσιολογίας καὶ ἀνατομίας. Καὶ ἡ Παιδοψυχολογία ἀρχεται συστηματικῶς διὰ τοῦ Dieterich, Pledemann ἀπὸ τοῦ 1781, δὴ τῆς ψυχολογίας ὁμοῦς τοῦ Herbart καὶ τοῦ Wundt ἀπαλλάσσεται τῶν περιπετειῶν τῆς ὅλως ἀδεξίας ἐμπειρικῆς παρατηρήσεως καὶ γίνεται ἐπιστημονικὴ πολυτίμως ἐπιτηρετοῦσα τὴν Παιδαγωγίαν.

Τὴν ἑξέλιξιν ἀναγνωρίζει ὁ Wundt ὡς ἰδιότητα τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου αποκταῖαν, γινομένην δὲ κατ' ἀνάγκην διὰ τῆς χαρακτηριστικῆς τὰς ψυχικὰς καὶ πνευματικὰς λειτουργίας, δημιουργικῆς συνθέσεως καὶ πνευματικῆς μεγεθύνσεως, συσχετίσεως καὶ ἑτερογονίας τῶν σκοπῶν, ἀντιθέσεως καὶ ἀναπτύξεως δι' ἀντιθέσεων. Ἡ τοιαύτη δ' ἑξέλιξις λαμβάνει χώραν εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον, διότι διὰ τῆς συμβιώσεως δημιουργεῖται κοινὴ τις συνείδησις ἢ ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ ζωὴ ἐκδηλουμένη εἰς τὴν γλῶσσαν, τὴν μυθολογίαν καὶ τὰ ἦθη τῶν λαῶν. Ἡ γενικὴ δὲ καὶ κοινωνικὴ αὕτη πνευματικὴ ζωὴ ὡς ἑξέλιξις γενικωτέρας μορφῆς ἀποτελεῖ ἐπίσης ἀντικείμενον τῆς ψυχολογίας, διότι κυρίως εἶναι συνολικὴ συνείδησις καὶ βούλησις ἐξ ἀλληλεπιδράσεως τῶν ἀτόμων προερχομένη καὶ καθορίζουσα δι' ἐπιδράσεως τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου ἐπὶ τοῦ ἐνὸς ἀτόμου, τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἑξέλιξιν τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰσάγει ὁ Wundt ἐκ νέου τὴν λαοψυχολογίαν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ψυχολογίαν, προμαρτυρεῖ δὲ νὰ καταστήσῃ αὐτὴν ἐλευθέραν πύσης ἀνθαιρέτου ὑποθέσεως διὰ τῆς εὐρέσεως τῶν ὅλως ἀντικειμενικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ κοινωνικοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου καὶ τῆς ὑπαγωγῆς αὐτῶν εἰς τὴν παρατήρησιν καὶ τὴν σύγκρισιν κατὰ παραλληλίαν καὶ κατὰ διαδοχὴν.

Ἀντικειμενικὴν ὅλως ἐκδήλωσιν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου τῶν λαῶν ἀποτελοῦσι κατὰ τὸν Wundt ἡ γλῶσσα, ὁ Μύθος καὶ τὰ ἦθη. «Ἐἰς τὴν μυθολογίαν ἀνιέγονται καὶ αἱ ἀρχαὶ θρησκείων καὶ τῆς τέχνης, εἰς τὰ ἦθη δὲ αἱ ἀρχαὶ τῆς ἑξελίξεως τοῦ δικαίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἐν γένει». Ἀντιστοιχεῖ δ' ἡ μὲν γλῶσσα πρὸς τὸ παριστά-

ναι τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως, ὁ μῦθος καὶ ἡ μυθολογία πρὸς τὸ συν-
 αισθάνεσθαι καὶ τὸ ἦθος πρὸς τὸ βούλεσθαι. Διὰ τῆς παρατηρήσεως
 καὶ συγκρίσεως τῆς γλώσσης, τῶν μυθολογιῶν καὶ τῆς τέχνης, τῶν ἠθῶν
 ἐθίμων κλπ. τῶν σήμερον διαφοροτρόπως ζώντων λαῶν, ὡς καὶ ἐνὸς
 ἐκάστου σήμερον ὑπάρχοντος λαοῦ πρὸς τὰς παρελθούσας ἱστορικὰς αὐ-
 τοῦ περιόδους, εὐρίσκωμεν κατὰ τὸν Wundt, τὴν ἐξέλιξιν τοῦ κοινωνι-
 κοῦ πνευματικοῦ βίου, ἀρχομένην ἀπὸ πρωτογόνου τινὸς καὶ προϊστο-
 ρικῆς καταστάσεως χαρακτηριζομένης ὡς «πνευματικῆς ἐνεργείας
 ἐλαχίστου βαθμοῦ» καὶ διὰ τοῦτο ὑπαρχούσης καὶ νῦν ἔτι εἰς τοὺς
 ἐν ἀγρία καταστάσει ζώντας λαοὺς, ὧν ἡ γλῶσσα, ἡ μυθολογία, τὰ ἦθη
 καὶ ὁ πολιτισμὸς παρουσιάζουσι ἐλαχίστην πνευματικὴν ἐνέργειαν καὶ
 ἀνάπτυξιν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔχομεν τὸν πρῶτον βαθμόν, ἢ τὸ
 πρῶτον στάδιον τῆς ἐξελίξεως τοῦ συνολικοῦ διὰ συμβιώσεως τῶν
 ἀτόμων πνευματικοῦ βίου. Τὸ δεῦτερον στάδιον ἀποτελεῖ ἡ τοτε-
 μική περίοδος, καθ' ἣν ἡ ἀπὸ ζώων γενεαλογία καὶ ἡ λατρεία τῶν νε-
 κρῶν χαρακτηρίζουσι τὴν ἐν γένει πνευματικὴν ζωὴν. Τὴν τρίτην πε-
 ρίοδον ἢ τὸ τρίτον στάδιον τῆς ἐξελίξεως χαρακτηρίζει ὁ Wundt
 ὡς ἐποχὴν τῶν ἠρώων καὶ θεῶν, διότι τὸ περιεχόμενον τῆς πονήσεως
 καὶ ἡ μόρφωσις τῆς γλώσσης, ἡ μυθολογία καὶ ἡ θρησκεία, τὰ ἦθη, ἡ
 πολιτεία καὶ ὁ πολιτισμὸς ἐν γένει, ἔχουσιν ὑπ' ὄψιν ἔργα «ἀνδρῶν
 τε θεῶν τε» καὶ ἰδεώδη παραγόμενα ἐξ αὐτῶν. Τὰς διακρίσεις τάξεως
 ἢ τάξεων ἀνθρώπων καὶ θεῶν τῆς τρίτης περιόδου τῆς ἐξελίξεως τοῦ
 πνευματικοῦ βίου, καταργεῖ κατὰ τὸ τέταρτον στάδιον τῆς ἐξελί-
 ξεως ὁ μονοθεϊσμὸς καὶ ὁ ἀνθρωπισμὸς. Κατὰ τὸ στάδιον τοῦτο, εἰς τὸ
 ὅποιον κατὰ τὸν Wundt διατελεῖ τώρα ἡ ἀνθρωπότης, ἡ ἰδέα τοῦ ἀν-
 θρωπισμοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος κυριαρχεῖ σχηματίζονται δὲ ἰδέαι καὶ
 σχέσεις περιλαμβάνουσαι σύμπασαν τὴν ἀνθρωπότητα.

Διὰ τούτων γενικεύει ὁ Wundt τὴν ψυχολογίαν μέχρι τοῦ νὰ κατα-
 στήσῃ αὐτὴν βάσιν τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν καὶ συγχρόνως ἀνεξάρ-
 τητον ἐπιστήμην, ἐφ' ὅσον περιορίζει τὸ περιεχόμενον αὐτῆς εἰς τὰς λει-
 τουργίας μὲν τοῦ ψυχικοῦ βίου καὶ τῆς συνειδήσεως ἐν τῷ ἀτόμῳ, εἰς
 τὴν ἐξέλιξιν δὲ τῆς ἐν γένει πνευματικῆς ζωῆς, ὅποτε ἡ ψυχολογία κυ-
 ρίως βοηθεῖ καὶ συμπληρώνει τὴν ἱστορίαν, τὴν κοινωνιολογίαν, τὴν
 γλωσσολογίαν, τὴν αἰσθητικὴν, ἠθικὴν κλπ. Περιοριζομένη εἰς τὰ ἐν
 τῷ ὑποκειμένῳ συμβαίοντα ἡ ψυχολογία κατὰ τὸν Wundt ἀποτελεῖ ἐν
 τῶν σπουδαιωτάτων στηριγμάτων τῆς φιλοσοφίας, ἡ ὅποια τόσον τὰ
 ὑποκειμενικὰ φαινόμενα καὶ τὰς πνευματικὰς ἐπιστήμας, ὅσον καὶ τὰ
 ἐξ ἀντικειμένου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ὑποβάλλει ἐξ ἴσου εἰς τὸ κρι-

τήριον τῆς παρατηρήσεως καὶ συγκρίσεως πρὸς εὗρεσιν τῶν αἰρουσῶν τὰς ὑπαρχούσας ἀντιφάσεις ἀληθεῶν σχέσεων καὶ πρὸς δημιουργίαν ἀντιλήψεων περὶ κόσμου καὶ ζωῆς ἑναρμονιζουσῶν τὸν θεωρητικὸν καὶ τὸν πρακτικὸν βίον.

θ'. Κριτικὴ τῶν θεωριῶν τοῦ W. Wundt.

Προκειμένου νὰ ἐκτιμηθῇ δεόντως τὸ ἔργον τοῦ Wundt κατὰ τὰς γενικὰς τοῦλάχιστον γραμμὰς, ὀφείλομεν νὰ ἐξάρωμεν ἐν πρώτοις τὴν σημειωθείσαν δι' αὐτοῦ πρόοδον εἰς τὴν ἐπιστήμην τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου. Δὲν ὑπάρχει ἀμφισβολία ὅτι εἰς τὰς ἐπὶ πολὺ ἐπιδρασάσας ἐπὶ τῆς ψυχολογίας ἀντιθέτους θεωρίας τοῦ ὕλισμοῦ, τοῦ ἰδεαλισμοῦ καὶ τοῦ ἔμπειρισμοῦ, (τοῦ γνωστοῦ διὰ τῶν περὶ συνδέσεως τῶν παραστάσεων θεωριῶν) τίθεται τέρμα διὰ καθορισμοῦ τῆς ψυχολογίας ὡς ἐπιστήμης τῆς ἀμέσου ἔμπειρίας καὶ τῶν ὑποκειμενικῶν φαινομένων. Ἡ ἀπόρριψις τῆς ἐννοίας περὶ οὐσίας ψυχῆς, εἴτε πνευματικῆς, εἴτε ὕλικῆς, καὶ ἡ μετὰ ταύτης κατάργησις τῆς μεταφυσικῆς ψυχολογίας, ἡ ἀναγνώρισις δ' ἐξ ἄλλου ἰδιοτρόπων λειτουργιῶν καὶ ἐνεργειῶν, ἠλευθέρωσε τὴν ψυχολογίαν τῶν ὑποθέσεων, ἐστήριξεν αὐτὴν εἰς τὸ ἐπιστητὸν ἔμπειρικὸν ἐπίπεδον καὶ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς παρατηρήσεως, συγκρίσεως καὶ τοῦ πειράματος κατέστησεν αὐτὴν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον θετικὴν ἐπιστήμην. Ἡ νέα αὕτη ἔμπειρικὴ καὶ ἐρμηνευτικὴ ἐπιστήμη παρουσιασθεῖσα ὡς πειραματικὴ ψυχολογία, ἠλέκτρισε τὴν νεωτέραν ἐπιστήμην καὶ μετὰ ζήλου καὶ ἐνθουσιασμοῦ βλέπομεν νὰ πολλαπλασιάζωνται μὲν τὰ ψυχολογικὰ ἐργαστήρια, κατὰ ποικίλας δὲ καὶ διαφόρους κατευθύνσεις νὰ γίνηται χρῆσις τοῦ πειράματος πρὸς τὸν σκοπὸν ἐρμηνείας τῆς γενέσεως καὶ τῆς ἐξελέξεως τῶν ψυχικῶν φαινομένων καὶ τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ ἐν γένει βίου.

Ἄλλ' ὑπάρχουσι νεώτεροι κριτικοί, οἱ ὅποιοι εἰς τὴν ψυχολογίαν τοῦ Wundt δὲν διαβλέπουσι οὐσιαστικὴν πρόοδον, μεγαλειτέραν ἀπὸ τὴν γενομένην διὰ τῆς ψυχολογίας τοῦ Herbart. Μάλιστα λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὴν ἀπὸ στοιχείων συγκρότησιν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου παρὰ μὲν τοῦ Herbart ἀπὸ τῶν παραστάσεων, παρὰ δὲ τοῦ Wundt ἀπὸ τῶν αἰσθημάτων, εὗρισκουσιν ὅτι ἀμφοτέρω ἴστανται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου καὶ ὅτι μόνον ὡς πρὸς τὰς μεθόδους καὶ ἀρετηρίας διαφέρουσιν, δεδομένου ὅτι ὁ Herbart ἐργάζεται κατ' ἀπαγωγὴν καὶ συνθετικῶς, ἐνῶν ὁ Wundt ἐπαγωγικῶς καὶ ἀναλυτικῶς. Μὴ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐνδιατρίψωμεν ἰδιαίτερος εἰς τὰς τιοῦτου εἴδους κριτικὰς, θεωροῦμεν σκόπιμότερον νὰ ἐμβαδύνομεν εἰς τὰς ψυχολογικὰς θεωρίας τοῦ

W. Wundt διὰ τῆς ἐκτιμήσεως τῶν ὄρων, τῆς ἐποχῆς, τῶν συνθηκῶν τέλος τῶν ἐπιστημονικῶν, ὅφ' ὡς ἔφερον εἰς πέρας αὐτάς.

Ἐκ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς δὲν δυνάμεθα νὰ παραγνωρίσωμεν ὅτι ὁ Wundt ὀριστικῶς προσδιώρισε τὸ ἀντικείμενον καὶ τὴν θέσιν τῆς ψυχολογίας μεταξὺ τῶν ἐπιστημῶν, διὰ τῆς ἐφαρμογῆς δὲ τοῦ πειράματος καὶ τῆς συγκριτικῆς μεθόδου ἔφερον εἰς ἀληθῆ καὶ πραγματικὴν ἀντίληψιν περὶ τῶν γεγονότων καὶ τῆς ἐξελέξεως τοῦ ψυχικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου, ὡς ἐμφανίζεται οὗτος ὑπὸ μορφὴν ἀτομικῆς συνειδήσεως καὶ κοινωνικῆς πνευματικῆς ζωῆς. Ἐπίσης ὀφείλομεν νὰ τονίσωμεν ὅτι διὰ τοῦ Wundt ἡ ψυχολογία ὄχι μόνον ὡς θεωρητικὴ, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐφαρμοσμένη λαμβάνει τελειότεραν καὶ χρησιμωτέραν ἀποστολήν. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ἡ κατὰ Wundt ψυχολογία δὲν παρουσιάζει ἐλλείψεις καὶ μειονεκτήματα, Ἡ προσπάθεια τοῦ νὰ ὑπερπηδηθῶσιν αἱ ὕλιστικαί, ἢ αἱ ἰδεαλιστικαὶ μονομερεῖς ἀπόψεις, δὲν ἔφερον εἰς ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ὕλισμοῦ. Διὰ τοῦτο ἡ ψυχολογία τοῦ Wundt μὴ μολοῦναι νὰ ὑπερβῇ τὰς περιορισμένας ἀντιλήψεις τοῦ ὕλισμοῦ, καὶ τὰς ὑποθέσεις τοῦ ἰδεαλισμοῦ, μένει ἐν τούτοις πιστὴ εἰς τὴν μέθοδον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, προσπαθοῦσα διὰ τῶν στοιχείων νὰ συγκροτήσῃ τὸν ψυχικὸν καὶ πνευματικὸν βίον καὶ νὰ ἀνεύρῃ νόμους διέποντας τὰ κατ' αὐτόν. Οὕτω, καὶ παρ' αὐτῷ κυριαρχεῖ ἡ τάσις πρὸς συγκρότησιν τοῦ πνευματικοῦ βίου ἐκ στοιχείων, ὅπως καὶ εἰς τὴν ψυχολογίαν τοῦ John Locke, Herbart κλπ. Τὰ γεγονότα τοῦ ψυχικοῦ βίου παράγει καὶ ὁ Wundt ἐξ ἐπιδράσεων καὶ ἐρεθισμῶν εἴτε φυσικῶν, εἴτε ἐκ τοῦ σώματος ἡμῶν ἢ καὶ φυσιολογικῶν. Τὸ σύνολον τῆς ἐμπειρίας ἡμῶν ἀποτελούμενον κατὰ τὸν Wundt ἐξ ἐντυπώσεων παραστάσεων καὶ καταστάσεων, δι' ἀναλύσεως καὶ ἀφαιρέσεως φέρει εἰς τὴν παραδοχὴν καθαρῶν αἰσθημάτων καὶ ἀπλῶν συναισθημάτων, ὡς «μὴ περαιτέρω ἀναλυομένων στοιχείων» ἐξ ὧν διὰ συνδέσεων καὶ συνθέσεων ἀποτελεῖται ὅλος ὁ ψυχικὸς καὶ πνευματικὸς βίος. Τὸ αἰσθημα προκαλεῖται παρὰ τοῦ ἐρεθισμοῦ, εἴτε ἐξωτερικοῦ καὶ φυσικοῦ, εἴτε ἐσωτερικοῦ, νευρικοῦ καὶ φυσιολογικοῦ. Ἄλλὰ πῶς ὁ ἐρεθισμὸς οὗτος μεταβάλλεται εἰς ψυχικὸν φαινόμενον, παράστασιν κλπ. ἢ ἂν ὄχι τοῦτο, πῶς προκαλεῖ τὸ ψυχικὸν φαινόμενον περὶ τούτου δὲν κάμνει λόγον, προφανῶς μὴ ἐπιθυμῶν νὰ καταφύγῃ εἰς μεταφυσικὰς θεωρίας. Διὰ τῶν ἐρεθισμῶν ὅμως προκαλοῦνται σύνθετα ψυχικὰ φαινόμενα, ὧν ἡ ἰδιότης δὲν καθορίζεται διὰ τοῦ ἀθροίσματος τῶν σχηματιζόντων αὐτὰ στοιχείων. Οὕτω ἡ παραγωγή τοῦ αἰσθήματος προκαλομένη ἀπλῶς δι' ἐρεθισμοῦ τινος, ἀφίεται ἀνερμήνευτος καὶ θὰ ἦτο ἀκατανόητος ἂν δὲν

εσθηρίζετο εἰς τὴν θεωρίαν περὶ παραλλήλιας τῶν ψυχικῶν φαινομένων καὶ φυσικῶν ἐπιδράσεων μετὰ φυσιολογικῶν λειτουργιῶν. Ὅπως τὸ αἰσθημα, οὕτω καὶ τὸ συναίσθημα ὡς στοιχεῖον τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου δὲν ἐξηγητῆται, οὔτε ἀναλύεται, ἀλλ' ἀποκτᾶται δι' ἀφαιρέσεως καὶ ἀναλύσεως τῆς παραστάσεως, τῆς ἀντιλήψεως καὶ τοῦ αἰσθήματος. Ἐνῶ δὲ παρουσιάζεται ἐνταῦθα τὸ συναίσθημα ὡς συνοδεῦον τὸ αἰσθημα φαινόμενον καὶ ὡς προκαλούμενον παρὰ τοῦ τελευταίου, τίθεται παρὰ τοῦ Wundt ὡς στοιχεῖον τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, ἢ ὡς ὑποκειμενικὸν καθαρῶς φαινόμενον προκαλούμενον, ὅπως καὶ τὸ ἀντικειμενικὸν μέρος τοῦ ψυχικοῦ φαινομένου, τὸ αἰσθημα ὑπὸ φυσικῶν καὶ φυσιολογικῶν ἐρεθισμῶν. Ἄλλ' εἰς τί ὠφελεῖ ἢ ἐκ τοιούτων στοιχείων συγκρότησις τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, ἐφ' ὅσον δὲν παράγεται οὗτος ἐκ τῶν φυσικῶν ἐπιδράσεων καὶ τῶν φυσιολογικῶν ἐρεθισμῶν, ἀλλ' ἀπλῶς προκαλεῖται; Μὴ θέλων νὰ παραγάγῃ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα, ἦτοι τὸ αἰσθημα καὶ συναίσθημα ἐκ τῶν φυσιολογικῶν λειτουργιῶν, διότι τότε θὰ κατέληγεν εἰς ὑποθέσεις περὶ εἰδικῆς τῶν νεύρων ἐνεργείας ἢ περὶ φυσιολογίας τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος, ἀφαιρεῖ ταῦτα ἀπὸ τὸ σύνολον τῆς ἐμπειρίας καὶ τῶν λειτουργιῶν τῆς συνειδήσεως, διὰ νὰ ἐφαρμόσῃ ἀναλόγους καὶ παραλλήλους πρὸς τὰς φυσικὰς καὶ ἐπὶ τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου μεθόδους. Ἄλλ' ὑπὸ τὸ φαινόμενον τοῦ αἰσθήματος καὶ τοῦ συναισθήματος ὑπὸ τὸ στοιχεῖον δῆλαδὴ, παρουσιάζεται ὁλόκληρος ἡ λειτουργία τῆς συνειδήσεως, ἡ προσοχή, ἡ πρόσληψις καὶ ἀφομοίωσις, ἡ διανόησις, ἡ συναίσθησις, ἡ κρίσις καὶ ἡ βούλησις, ὅποτε ταῦτα κατ' ἀνάγκην δὲν προκύπτουν ἐκ τοῦ αἰσθήματος καὶ τοῦ συναισθήματος, ἀλλὰ ἐνυπάρχουσι καὶ συντελοῦσιν εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῶν τελευταίων. Ἀποδεικνύεται λοιπὸν ὅτι ἀποτυγχάνει εἰς τὴν ἐκ στοιχείων συγκρότησιν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου καὶ εὐρίσκειται εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὴν θεωρίαν αὐτοῦ περὶ βουλήσεως ὡς θεμελιώδους καὶ πρωτογενοῦς χαρακτηριστικοῦ τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, διότι ἢ παράγεται ἡ βούλησις ἐκ συνδέσεων καὶ δημιουργικῶν συνθέσεων τῶν εἰρημένων στοιχείων καὶ τότε δὲν εἶναι θεμελιώδης καὶ πρωτογενής, ἢ εἶναι πρωτογενὲς γνώρισμα τοῦ ψυχικοῦ βίου καὶ τότε ὅχι μόνον δὲν παράγεται, ἀλλὰ καὶ συντελεῖ εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν νομιζομένων στοιχείων, τοῦ αἰσθήματος δῆλαδὴ καὶ τοῦ συναισθήματος, ἐφ' ὅσον μάλιστα δὲν παράγονται ταῦτα ἐξ ἐρεθισμῶν καὶ ἐπιδράσεων (διότι τότε πᾶς ἐρεθισμὸς καὶ ἐπίδρασις θὰ προκίλει αἰσθημα καὶ συναίσθημα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν συμβαίνει ἄνευ προσλήψεως καὶ ἀφομοιώσεως,

προσοχής και ενσυνειδήτου λειτουργίας), αλλά μόνον προκαλούνται παρά τούτων. Ἀφοῦ λοιπὸν ἀποτυγχάνει εἰς τὸ ζήτημα τῶν στοιχείων ἢ ψυχολογία τοῦ Wundt, ἐπόμενον εἶναι νὰ ἀποτυγχάνη και εἰς τὰς συνδέσεις αὐτῶν και εἰς τὰ ἀξιώματα περὶ «δημιουργικῆς συνθέσεως», «ἀντιθέσεων» κλπ. διότι πάντα ταῦτα δι' ἀπλῆς αὐτοπαρατηρησίας σχηματιζόμενα δὲν εἶναι ἐλεύθερα τῆς ὑποθέσεως, τὴν ὁποίαν ἄλλως τε φροντίζει νὰ ἀποφύγῃ ὁ Wundt. Ἡ σύνθεσις εἶναι δημιουργικὴ, διότι πλήν τοῦ περιεχομένου τῶν στοιχείων ἐμπεριέχει και νέον τι μὴ προὑπάρχον εἰς στοιχεῖα. Πῶς ἐρμηνεύεται ὁμως τὸ νέον τοῦτο; Διὰ τῆς ἐξελέξεως τῆς δυνάμεως ἐν τῷ νευρικῷ συστήματι κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Spencer ἢ φρονονομικῶς και κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸν νόμον τῆς ἀδρανείας; Περὶ τούτου δὲν κάμνει λόγον ὁ Wundt. Ἀπλῶς στηρίζεται εἰς τὰς συνδέσεις και εἰς τὴν διὰ τῆς βουλήσεως γινομένην πρόσληψιν και ἀφομοίωσιν, πράγμα τὸ ὁποῖον ἀφίνει πολλὰ ἀνερμήνευτα και πλείστας ὑποθέσεις εἰς τὸ σύστημα τῶν ψυχολογικῶν αὐτοῦ θεωριῶν.

Ἡ ἔννοια τῆς συνειδήσεως και ὁ κατὰ τὸν Wundt ὁρισμὸς αὐτῆς παρουσιάζουσιν ἀκόμη μεγαλῆτερα κενά, λόγω τῆς προσπαθείας πρὸς σύνθεσιν τοῦ ψυχικοῦ και πνευματικοῦ βίου ἐκ στοιχείων και ὄχι ἀποδόσεως αὐτοῦ εἰς τὴν ἰδιότροπον λειτουργίαν ὑπὸ τύπον συνειδήσεως. Ἡ συνείδησις κατὰ τὸν Wundt εἶναι λειτουργία ἐνωτικὴ τῶν ψυχικῶν φαινομένων προσερχομένη ἐκ τῆς ἐκουσίας προσλήψεως (apperzeption) και τῆς ἀκουσίας τοιαύτης ἢ ἀντιλήψεως (perzeption). Οὕτω ἔχομεν πάλιν τὸν ὁρισμὸν τῆς συνειδήσεως ὅπως και ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Leibnitz. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ Leibnitz μέχρι τοῦ Wundt παρήλθον δύο περίπου αἰῶνες και ἡ ἔννοια τῆς συνειδήσεως ἔπρεπε νὰ παρουσιάσῃ πρόοδον κατὰ τὸν ὁρισμὸν αὐτῆς. Τὴν πρόοδον δ' αὐτὴν δὲν τὴν εὐρίσκομεν διότι εἰς πάσας σχεδὸν τὰς θεωρίας, ἡ συνείδησις λαμβάνεται ὡς ἐνότης πολλαπλῶν λειτουργιῶν και ἐνεργειῶν. Καὶ ὁ Wundt δομᾶται ἐκ λειτουργιῶν και ἐνεργειῶν ἀναγνωρίζων ἀφ' ἑνὸς μὲν σωματικῆς ἢ φυσιολογικῆς λειτουργίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ λειτουργίας συνειδήσεως προκαλουμένης παρά τῶν πρώτων και ἀποτελοῦσας ἐνότητα πολλαπλῶν φαινομένων, ἀφίνει ὁμως ἀκαθόριστον τὸ ζήτημα τῆς συνειδήσεως και δὲν ἀποδίδει εἰς αὐτὴν τὴν σημασίαν τὴν ὁποίαν ἔχει διὰ τὸν ψυχικὸν και τὸν πνευματικὸν βίον. Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον ἀφίνεται ὡς πρόβλημα ἡ σπουδαιοτάτη ἰδιότης τῶν φαινομένων τοῦ ψυχικοῦ βίου, ἡ ἐνότης ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς συνειδήσεως, διὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἀναλογικοὶ ἐκ τῆς χημείας συλλογισμοὶ περὶ συνθέσεων μὲ νέας ἰδιότητας και ἐκδηλώσεις, μόνον εἰκονικὴν σημασίαν δύνανται νὰ ἔχωσιν.

Ἡ παραγωγή τῆς συνειδήσεως ἐκ συνθέσεως διαφόρων λειτουργιῶν καὶ ἢ μὴ ἀναγνώρισις αὐτῆς ὡς τοῦ πρωτογενοῦς καὶ κεφαλαιώδους φαινομένου τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, ἀποτελεῖ πάντοτε τὸ ἀδιέξοδον καὶ τὸ τρωτὸν συγχρόνως σημεῖον ἐν τῇ ψυχολογίᾳ τοῦ Wundt. Διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ προσκορᾷ πάντοτε εἰς τὸ ζήτημα αὐτό, ἀναγκάζεται νὰ δημιουργήσῃ τὰς περὶ «δημιουργικῆς συνθέσεως», «συσχετίσεως» καὶ «δι' ἀντιθέσεων ἐξελίξεως» θεωρίας διὰ τῶν ὁποίων ἀποδίδει καὶ χωρίζει γνωρίσματα λειτουργίας συνειδήσεως, ἐνῶ τὴν συνείδησιν αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν ἄλλως πῶς ὀρίζει. «Δημιουργικὴ σύνθεσις» «συσχετίσις» καὶ δι' «ἀντιθέσεων ἐξελίξις» δὲν εἶναι βεβαίως διάφορος τῆς διακρίσεως, συγκρίσεως καὶ συνδέσεως κλπ. ὡς βλέπομεν ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς συνειδήσεως εἴτε πειραματικῶς, εἴτε δι' αὐτοπαρατηρησίας ἐξετάζοντες αὐτήν. Εἶναι λειτουργία ἢ συνείδησις προκαλουμένη ἐξ ἀλληλεπιδράσεων ἡμῶν πρὸς τὸν ἔξω κόσμον καὶ πρὸς τὸν σωματικὸν ἡμῶν ὄργανισμόν; Τότε δὲν ἔχει ἀνάγκην ὀπτικῆς γωνίας καὶ θαλάμων, ἐὼν πρόκειται νὰ μὴ θεωρῶμεν αὐτὴν ὡς σκηνήν, ὅπως ὁ Herbart.

Ἄλλ' οὔτε δι' εἰκονικῶν ἐκφράσεων, ὅπως εἶναι ἡ «ὀπτικὴ τῆς συνειδήσεως ἔκτασις» κλπ. ἀποδίδεται τὸ εἶδος τῆς λειτουργίας τῆς συνειδήσεως. Μᾶλλον ἔπρεπε νὰ στρέψῃ τὴν προσοχήν του ὁ Wundt εἰς τὸν τρόπον τῆς λειτουργίας αὐτῆς καὶ θὰ ἀνεκάλυπτεν ἀσφαλῶς, ὅπως ὁ Utrizi καὶ ὁ Rignano (Περὶ Que s'ime la conscience?) ὅτι ἀδύνατον νὰ προέλθῃ λειτουργία συνειδήσεως ἀνευ διακρίσεως ἐνὸς ἐρεθισμοῦ, καταστάσεως, ἐντυπώσεως κλπ. ἀπὸ ἑτέρου ἀνευ συγκρίσεως συνδέσεως καὶ διατυπώσεως αὐτῶν. Οὕτω δὲ θὰ ἐστηρίζετο ἡ ὑπόθεσις αὐτοῦ περὶ ἐξελίξεως δι' ἀντίθετων, συντελεστῶν ψυχικῶν καὶ δημιουργικῆς συνθέσεως κλπ. εἰς τὸ πραγματικὸν τῆς συνειδήσεως φαινόμενον, ἔφ' ὃ καὶ δι' οὗ ἐκδηλοῦται ἡ ζωϊκὴ ἐνέργεια καὶ δράσις καὶ ἐρχονται εἰς φῶς τὰ ψυχικὰ φαινόμενα. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ὅμως ταύτης δὲν ἀποτελοῦνται ἐκ στοιχείων αἱ ἐνέργειαι καὶ ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς, ἀλλὰ ἐκ προκλητικῶν τῆς λειτουργίας συνειδήσεως ἀλληλεπιδράσεων καὶ ἐξ ἐντυπώσεων, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦσι συνεχῆς τι σύνολον καθορίζον πᾶσαν ἀλληλεπίδρασιν καὶ ἀντίληψιν τῶν ἐν τῇ ζωῇ καὶ τῇ φύσει συμβαινόντων.

Μὲ ἄλλας λέξεις, ἔφ' ὅσον ἡ ζωὴ, ἦτοι ὁ ψυχικὸς καὶ πνευματικὸς βίος ἀποτελεῖται ἐκ γεγονότων, συμβεβηκότων, ἐνεργειῶν καὶ τάσεων, ὅπως παραδέχεται καὶ ὁ Wundt, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ συνθέσωμεν αὐτὸν ἐκ στοιχείων, τὰ ὁποῖα ἐπισκοπεῖται τὴν ἀλήθειαν καὶ παραπλανῶσιν. Μᾶλλον ἀπ' εὐθείας ἢ αἰτία ἢ προκαλοῦσα τὰς ψυχικὰς καὶ πνευματικὰς λειτουργίας πρέπει κατὰ πρῶτον νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ καὶ κατόπι

τὸ εἶδος καὶ ὁ τρόπος τῶν λειτουργιῶν τούτων. Καὶ προκλητικὰ μὲν τῶν ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν λειτουργιῶν αἷτια ἔχομεν τὰς ἀλληλεπιδράσεις ἡμῶν πρὸς τὰ ἀντικείμενα τῆς φύσεως καὶ πρὸς τὰς καταστάσεις τῆς ζωῆς. Τὸ εἶδος δὲ καὶ ὁ τρόπος τῶν λειτουργιῶν τούτων οὐδαμοῦ ἄλλοῦ ἐκδηλοῦται ἀμειωτέρον καὶ σαφέστερον παρὰ εἰς τὴν συνείδησιν, ἦτοι τὴν ψυχικὴν καὶ πνευματικὴν λειτουργίαν τοῦ διακρίνειν, συσχετίζειν, συγκρίνειν, συνδέειν καὶ διατυπώνειν διὰ τοῦ ὄργανισμοῦ διαφοροτρόπως. Ὁ Wundt μὴ θελήσας νὰ παραγάγῃ τὸν ψυχικὸν καὶ πνευματικὸν βίον ἐκ φυσιολογικῶν λειτουργιῶν (μδλονότι θεωρεῖ τὸν χιτῶνα τοῦ ἐγκεφάλου ὡς ἔδραν συνειδήσεως), ἀνεγνώρισεν τὸ ἰδιότροπον τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου καὶ ἀπέδειξεν ὅτι διὰ τῆς φρενολογίας καὶ διὰ τῆς θεωρίας περὶ συνδέσεων ἀφηρημένων καὶ ἀγνώστων στοιχείων, ἢ ἀντικειμενικῶς λαμβανομένων ψυχικῶν λειτουργιῶν, ὅπως αἱ παραστάσεις, ἀδύνατον νὰ γίνῃ ἐρμηνεῖα αὐτοῦ σαφῆς. Διὰ καθορισμοῦ ὅμως τῆς σημασίας τῶν φυσιολογικῶν λειτουργιῶν καὶ διὰ τῆς ἐρεῦνης τοῦ τρόπου τῆς ἐκδηλώσεως τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου φθάνει εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς γενικῆς ἐφαρμογῆς τοῦ πειράματος, τὸ ὁποῖον πρωτίστως προορῖζει διὰ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ συνθέτου ψυχικοῦ φαινομένου τῆς συνειδήσεως, ἣτις ἀποτελεῖ, κατ' αὐτόν, «τὴν περαιτέρω σύνδεσιν καὶ συνέχειαν τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν, τὴν φέρουσα εἰς φῶς τὴν γενικὴν ἐκείνην σύνδεσιν τῶν ψυχικῶν φαινομένων, ἐξ ἧς παράγονται αἱ μονομερεῖς «πνευματικαὶ εἰκόνες» παραστάσεις ὡς στενώτεροι καὶ μᾶλλον περιορισμένοι συνδέσεις» (Πρβλ. Grundriss d. Psychol. 246). Ἡ τοιαύτη ὅμως ἀνάλυσις, ἀντὶ νὰ φέρῃ εἰς τὰς λεπτομερείας τῶν κατὰ τὴν λειτουργίαν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς συνειδήσεως, ὁδηγεῖ τὸν Wundt διατελοῦντα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν μεθόδων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν εἰς τὴν διάκρισιν ψυχικῶν στοιχείων, οὐδόπως δυναμένων νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν λύσιν τοῦ σοβαροῦ προβλήματος τῆς συστάσεως καὶ τῶν πραγματικῶν σχέσεων τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου.

Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως διὰ τῆς ἐμβαθύνσεως εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ φυσιολογικῶν καὶ ψυχικῶν λειτουργιῶν, διὰ τῆς ἀποδείξεως ὅτι ἡ ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ ζωὴ δὲν συνίσταται ἐξ ἀντικειμένων, ἀλλ' ἐκ λειτουργιῶν καὶ γεγονότων, διὰ τῆς σκοπίμου καὶ ἐπιτυχοῦς ἐφαρμογῆς τοῦ πειράματος ἐπὶ τῶν παντὸς εἶδους ψυχικῶν φαινομένων, διὰ τοῦ καθορισμοῦ τέλους τῆς θέσεως καὶ τῆς σημασίας τῆς ψυχολογίας μεταξὺ τῶν ἐπιστημῶν, ὁ Wundt ἐγένετο πρόδρομος μὲν καὶ ἀπέστολος τῆς συγχρόνου ψυχολογίας, ὁ σπουδαιότερος δὲ σταθμὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς

ἐπιστήμης ταύτης. Τὸ κατὰ τὸ 1879 ἐν Λειψίᾳ ἰδρυθὲν ψυχολογικὸν αὐτοῦ ἐργαστήριον συνετέλεσεν εἰς τὴν διάδοσιν τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, ἐνῶ αἱ ψυχολογικαὶ αὐτοῦ θεωρίαι συνετέλεσαν εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς νεωτέρας γενεᾶς ἐπιστημόνων τοῦ εἴδους αὐτοῦ, δι' ὧν ἀνεπτύχθη ἡ σύγχρονος ψυχολογία κατ' ἀπάσας αὐτῆς τὰς σχέσεις πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ πρὸς τὸν πρακτικὸν βίον.

36. Ἡ σύγχρονος ψυχολογία κατὰ τὰς γενικὰς αὐτῆς κατευθύνσεις.

α. Γενικὸς χαρακτὴρ τῆς σύγχρονης ψυχολογίας.

Κατὰ τὴν γόνιμον εἰς ψυχολογικὰς θεωρίας περίοδον τοῦ 19ου αἰῶνος, ὁ μεταξὺ ἰδεαλισμοῦ, ὕλισμοῦ καὶ ἐμπειρισμοῦ διεξαχθεὶς ἀγὼν, συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ μορφωθῶσι μὲν νεότεραι πραγματιστικαὶ (ἰδεαλιστικαὶ) μᾶλλον ἀντιλήψεις καὶ θεωρίαι περὶ τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, εἰς τὸ νὰ περιορισθῇ δὲ τὸ περιεχόμενον τῆς ψυχολογίας εἰς τὰ φαινόμενα τὰ ψυχικὰ καὶ εἰς τὰς λειτουργίας τῆς συνειδήσεως. Ἡ ψυχολογία κατέστη οὕτω, φυσικὴ, τρόπον τινα, τοῦ ψυχικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου, τὰ δὲ σπουδαῖα αὐτῆς προβλήματα περιορίσθησαν ἤδη εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ καθαρῶς ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ φαινομένου ἅφ' ἑνός, καὶ τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ ἅφ' ἑτέρου, καὶ εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ λειτουργίας συνειδήσεως, σχηματισμοῦ παραστάσεων καὶ φυσιολογικῆς λειτουργίας. Ὅπως δ' ἡ νεωτέρα φυσικὴ ἔπαινε νὰ ἀσχολῆται εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐννοίας καὶ οὐσίας τῆς ὕλης, ταῦτίσασα ταύτην πρὸς τὴν δύναμιν καὶ τὰς χωρικὰς αὐτῆς σχέσεις, τὰς ἰδιότητας καὶ τὰς κατιστάσεις, οὕτω καὶ ἡ σύγχρονος ψυχολογία ἐγκατέλειπε τὸ πρόβλημα τῆς ἐννοίας καὶ οὐσίας τῆς ψυχῆς, ταῦτίσασα τὴν τοιαύτην οὐσίαν τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἐνότητα τοῦ Ἐγὼ καὶ τὴν ἐνότητα καὶ τὰς λειτουργίας τῆς συνειδήσεως. Ἡ ψυχικὴ οὐσία θεωρεῖται πλέον ζήτημα καθαρῶς ἱστορικὸν ἐκ ψυχολογικῶν καθαρῶς λόγων κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἀντιλήψεων καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν θεωριῶν γεννηθέν, ἀπασχολεῖ δὲ τὴν σύγχρονον ψυχολογίαν μόνον ὡς ἐνότητος τῶν διαφορῶν λειτουργιῶν.

Τὰ ψυχικὰ φαινόμενα καὶ αἱ ἐκδηλώσεις αἱ πνευματικαὶ μετὰ τῶν λειτουργιῶν τῆς συνειδήσεως, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰ φυσικὰ φαινόμενα, τὰ ὑποκείμενα εἰς τὴν μέθοδον τῆς μετρήσεως, τῆς διατρέσεως, τῆς περιγραφῆς καὶ τῆς ἐρμηνείας, λαμβάνονται ὡς ἐκδηλώσεις πλέον

ἐνεργείας ὁμοίας ἢ καὶ παραλλήλου πρὸς τὴν ἐν τῇ φύσει συμβαίνουσαν ἐνέργειαν. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ ψυχικὰ φαινόμενα, ὅπως καὶ τὰ φυσικά, ὑποβάλλονται εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν περιγραφὴν, τὴν σύγκρισιν καὶ συσχέτισιν, διὰ νὰ ἐρμηνευθῶσι κατόπιν κατὰ τὰ αἷτια, τὰς ἐκδηλώσεις καὶ κατὰ τὴν σημασίαν αὐτῶν. Ἐπειδὴ δ' ἡ ψυχικὴ ἐνέργεια, ἡ ἐκδηλουμένη ἐν τῇ ἀλληλεπιδράσει τοῦ σωματικοῦ ὄργανισμοῦ καὶ τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων πρὸς τὴν φύσιν, ἢ ἐν τῇ ἀλληλεπιδράσει πρὸς τὴν ζωὴν, ἦτοι πρὸς τὸ παρελθὸν καὶ τὰς κυριαρχούσας καταστάσεις ἐν ἡμῖν καὶ ἐν τῷ κοινωνικῷ περιβάλλοντι, διὰ τῶν ἰδιοτύπων κυρίως λειτουργιῶν τῆς συνειδήσεως ἔρχεται εἰς φῶς, διὰ τοῦτο ἡ λειτουργία τῆς συνειδήσεως κυρίως ἀπετέλεσε τὸ θέμα τῆς συγχρόνου ψυχολογίας. Αἱ ἰδιότυποι καὶ ἰδιότροποι λειτουργίαι τῆς συνειδήσεως ὁμῶς γίνονται διὰ τοῦ σώματος, ἦτοι τῶν ὀργάνων αὐτοῦ καὶ τῆς φυσιολογικῆς αὐτοῦ λειτουργίας. Ἄνευ σώματος ἀδύνατος ἡ ἐκδήλωσις λειτουργίας συνειδήσεως. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἡ σύγχρονος ψυχολογία ἤχθη κατ' ἀνάγκην καὶ εἰς τὴν ἐκτίμησιν τάσον τοῦ ὕλικου, ὅσον καὶ τοῦ πνευματικοῦ παράγοντος τοῦ ψυχικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου.

Ἄλλὰ καὶ ἡ εἰς τὰ ψυχικὰ φαινόμενα καὶ τὰς λειτουργίας τῆς συνειδήσεως περιορισθεῖσα περιγραφικὴ καὶ ἐρμηνευτικὴ σύγχρονος ψυχολογία δὲν ἀπετέλεσεν ἐν εἶδος μόνον θεωριῶν καὶ ἀντιλήψεων. Ἀπελευθερωθεῖσα τῆς ἐννοίας καὶ θεωρίας περὶ ἀνεξαρτήτου ὅλως ψυχικῆς οὐσίας, (ἡ ὁποία κατὰ τινάς, ἐκ ψυχολογικῶν καθαρῶς λόγων κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς γνώσεως πηγάσασα εἶχεν ἀποβῆ καὶ σπουδαιότατον κώλυμα εἰς τὴν πρόοδον τῆς ψυχολογικῆς ἐπιστήμης) ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς παντοίας καὶ διαφόρους ἐρμηνείας περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐνεργείας ἀκριβῶς καὶ τῆς λειτουργίας τῆς συνειδήσεως. Πολλοὶ ψυχολόγοι παράγουσι τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν καὶ τὴν λειτουργίαν τῆς συνειδήσεως ἐκ τῆς φυσιολογικῆς τοῦ σώματος λειτουργίας καὶ ἐκ τοῦ ἰδιοτρόπου τοῦ σωματικοῦ ὄργανισμοῦ. Ἄλλοι θεωροῦσι ταύτην ἰδιότροπον ἐκδήλωσιν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐμφανιζομένην κατὰ παραλλήλιαν μὲν πρὸς τὰς φυσιολογικὰς λειτουργίας, ἀλλ' ὄχι καὶ κατ' ἐξάρτησιν ἐξ αὐτῶν. Καὶ ὑπὸ τὰς δύο ταύτας ἀντιθέτους ἐκ διαμέτρου κατευθύνσεις ἀναπτύσσονται τόσα εἶδη θεωριῶν, ὥστε ν' ἀποβαίνη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δυσκολώτατος ὁ ἀκριβῆς καθορισμὸς τῶν διαφόρων κατευθύνσεων, ὡς ἀκολουθεῖ ἡ σύγχρονος ψυχολογία. Ἄλλὰ καὶ παρ' ὅλα ταῦτα, ἐπειδὴ ὁ διὰ τῆς μεγάλης ἐπιδράσεως τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν περιορισμὸς τῆς συγχρόνου ψυχολογίας εἰς τὰ ψυχικὰ φαι-

νόμενα και εις τὰς σχέσεις λειτουργίας συνειδήσεως και σωματικοῦ ὄργανισμοῦ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παραγνωρισθῆ, διὰ τοῦτο τόσον ὁ τρόπος περιγραφῆς και ἑρμηνείας τῶν ψυχικῶν τούτων φαινομένων, ὅσον και ἡ ἑρμηνεία τῶν σχέσεων μεταξὺ σώματος και ψυχῆς, δύνανται νὰ δώσωσι τὰ κύρια διακριτικὰ σημεῖα τῶν διαφόρων θεωριῶν. Πλὴν δὲ τούτων και αἱ διαφοραὶ ὑπὸ ἀπόψεως ἀντικειμένου ἐρεῦνης και ἑρμηνείας και μεθόδου δύνανται νὰ παρουσιάσωσι τὰς διαφορὰς γραμμὰς τῶν συγχρόνων ψυχολογικῶν θεωριῶν. Τούτου δοθέντος, αἱ διαφοραὶ τῶν εἰρημένων κατευθύνσεων και θεωριῶν συνίστανται: α) Ὡς πρὸς τὰς θεωρίας περὶ τῶν σχέσεων συνειδήσεως, ἢ ψυχῆς, και σωματικοῦ ὄργανισμοῦ: 1) Εἰς ἑρμηνείας περὶ τῆς ταυτότητος φυσιολογικῆς λειτουργίας και λειτουργίας συνειδήσεως, ὅπόθεν προκύπτει ἡ φυσιολογικὴ καθαρῶς κατεύθυνσις. 2) Εἰς θεωρίας περὶ ἰδιοτρόπου ἀλληλεπιδράσεως τῶν φυσικῶν και φαισιολογικῶν λειτουργιῶν πρὸς τὰς λειτουργίας τῆς συνειδήσεως, ὅπόθεν ἔχομεν τὴν βιολογικὴν καθαρῶς κατεύθυνσιν. 3) Εἰς θεωρίας περὶ παραλληλίας φαισιολογικῶν λειτουργιῶν και ψυχικῶν φαινομένων, ὅπόθεν ἔρχεται εἰς φῶς ἡ ἐμπειρικοῦ ἰδεαλιστικῆ λεγομένη κατεύθυνσις. β) Ὡς πρὸς τὰς θεωρίας περὶ τῶν γνωρισμάτων και χαρακτηριστικῶν, ἢ περὶ τῶν κεντρικῶν ἐλατηρίων τοῦ ψυχικοῦ και πνευματικοῦ βίου: 1) Εἰς βουλευσιαρχικὰς ἢ βουλονταριστικὰς λαμβανούσας τὴν βούλησιν ὡς βῆσιν γενέσεως και ἐξελέξεως τοῦ ψυχικοῦ και πνευματικοῦ βίου. 2) Εἰς νοησιαρχικὰς ἢ νοολογικὰς ἐκ τῆς διανοήσεως παραγούσας τὸν ψυχ. και πνευματικὸν βίον. 3) Εἰς συναισθηματικὰς, θεωρούσας τὸ συναίσθημα ἢ τὴν ἀσυνείδητον ὁρμὴν βῆσιν τοῦ ψυχικοῦ και πνευματικοῦ βίου. 4) Εἰς πραγματιστικὰς ἢ ἰδεαλιστικὰς λαμβανούσας τὸ Ἐγὼ και τὴν λειτουργίαν συνειδήσεως ὡς ἀφετηρίαν και ὡς ἐνωτικὸν δεσμὸν πάντων τῶν ψυχικῶν φαινομένων. γ) Ὡς πρὸς τὰς μεθόδους: 1) Εἰς περιγραφικὴν και ἐμπειρικὴν καθαρῶς ψυχολογίαν και 2) Εἰς πειραματικὴν διακρινομένην εἰς ψυχοφυσικὴν, ψυχοτεχνίαν, ψυχοπαθολογίαν, ψυχοανάλυσιν κλπ. Ἐπειδὴ δὲ, πλὴν τῶν γενικῶν τούτων γραμμῶν, πλεῖστοι ψυχολόγοι κατὰ χώρας και κατ' ἄτομα, εἴτε ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἔθνικοῦ αὐτῶν χαρακτῆρος και πολιτισμοῦ ἢ τῶν περὶ κόσμου και ζωῆς θεωριῶν και ἀντιλήψεων γενικῶς, εἴτε ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ εἴδους και τοῦ τρόπου τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἰδίας αὐτῶν προσωπικότητος, ἀκολουθοῦσι ποῦ μὲν ἐκλεκτικὰς ἰδίας γραμμὰς, ποῦ δὲ ἀναπτύσσουσιν ἰδίας θεωρίας

δυσκόλως δυναμένως νὰ χαρακτηρισθῶσιν, διὰ τοῦτο καὶ ὡς πρὸς τὰς χώρας καὶ ὡς πρὸς τὰ πρόσωπα θὰ ἦτο δυνατόν νὰ διακριθῇ ἡ ψυχολογία: 1) Εἰς Γερμανικὴν: α) φυσιολογικὴν, πειραματικὴν καὶ βουλησιαρχικὴν τῆς σχολῆς τοῦ Wundt καὶ τῆς σχολῆς τοῦ Würzburg, Külpe, Kräppelin, Münsterberg, Meumann, Störing, Marbe, Krüger, Klemm, Wirth, Brahn, Cohn, G. F. Lipps, Hellpach, Kieszow, G. Villa, Titschener, W. Stern, P. Barth, Lipsius, Eisler, Paulsen, Richter, Höftding, Lehmann κλπ. β) ἐμπειρικοῖδεαλιστικὴν, ἐμπειρικὴν, περιγραφικὴν καὶ νοησιαρχικὴν Fr. Brentano, Th. Lipps, K. Stampf, G. Uphues, κλπ. γ) νεοκαντιανὴν Dilthey, Natorp, Riehl, Windelband, Elsenhans, Husserl κλπ. 2) Εἰς Ἀγγλικὴν, Sully, Schiller, M. Lemaun, Lubbock κλπ. 3) Εἰς Γαλλικὴν Th. Ribot, Boutroux, Hannequin, Fouillée, Bergson κλπ. 4) Εἰς Ἀμερικανικὴν Carus, Brook, Kellog, Morgaw, Ladd, Baldwin, Stanley, Hall, Wadd, κλπ. 5) Εἰς Δανικὴν Höftding, Lehmann, 6) Εἰς Ρωσικὴν Bechterew, Rossolimo, Rabbinowitsch κλπ.

Ἐνῶ ὅμως τοῦτο συμβαίνει κατὰ τὰς θεωρητικὰς καθ' ἑαυτὸς κατευθύνσεις τῆς συγχρόνου ψυχολογίας, ἑτέρα κατεύθυνσις διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ πειράματος καὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς πειραματικῆς ἐρεῦνης καὶ ἐρμηνείας ἐπὶ πασῶν τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ψυχικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου, δίδει εἰς τὴν ψυχολογίαν πρακτικὸν ὅλως χαρακτηριστῆρα φρονιτίζουσα νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὸν πρακτικὸν κυρίως βίον διὰ σκοπίμου μετρήσεως καὶ ὑπολογισμοῦ κατὰ σύγκρισιν, συσχετίσιν, καὶ κατὰ χρονικὴν ἐκδήλωσιν τῶν δι' ὄρισμένων ἐπιδράσεων προκαλουμένων ἀντιδράσεων καὶ λειτουργιῶν τῆς συνειδήσεως. Ἐντεῦθεν προκύπτει πρακτικὴ τις ὅλως καὶ ἐφηρμοσμένη ψυχολογία ἀσχολουμένη εἰς τὰς ἱκανότητας καὶ τὰς ἐπιδόσεις τὰς ἀτομικὰς, ἢ εἰς τὴν ἐρευναν τῶν ἰδιοφυϊῶν καὶ τῶν παθολογικῶν καταστάσεων τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς ψυχῆς.

Ἐκ τῶν τοιούτων κατευθύνσεων προκύπτει προφανῶς σύνθετος καὶ πολυδαίδαλος ἡ σύγχρονος ψυχολογία, παρουσιάζουσα μεγίστας δυσκολίας εἰς περιληπτικὴν τινα καὶ ὅσον τὸ δυνατόν ἐποπτικωτέραν παράστασιν τῆς ἐκτάσεως καὶ τοῦ πλάτους αὐτῆς. Ἐξετάζοντες ὅμως γενικώτερον τὰ πράγματα εὐρίσκομεν ὅτι διὰ τῶν συγχρόνων ψυχολογικῶν κατευθύνσεων καὶ θεωριῶν μορφοῦται, ἀφ' ἑνὸς μὲν γενικὴ τις καθ' ἑαυτὴ θεωρητικὴ σύγχρονος ψυχολογία, ὑφ' ἣν ἀναπτύσσονται αἱ ὡς ἄνω σύγχρονοι νεοϊλιστικά, ἢ ἐμπειριστικά καὶ νεοἰδεαλιστικά ἀντιλήψεις καὶ θεωρίαι, ἀφ' ἑτέρου δ' εἰδικὴ τις καὶ πρακτικὴ ἢ ἐφηρμοσμένη ψυχολογία, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἀναπτύσσεται ἡ ἐρευνα τῶν

τε ὀμαλῶν καὶ τῶν ἀνωμάλων λειτουργιῶν τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς, ὡς καὶ πασῶν τῶν εἰδικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ πνευματικοῦ βίου, αἱ ὁποῖαι ἔχουσι σχέσιν πρὸς ὠρισμένον εἶδος ἀσχολίας καὶ ἐπιδόσεως κατὰ τὸν πρακτικὸν βίον.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον λαμβάνομεν κατ' ἀρχὰς γενικὴν εἰκόνα τοῦ πλάτους καὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς συγχρόνου ψυχολογίας καὶ διακρίνομεν συγχρόνως τὰς δύο παρ' αὐτῆς ἀκολουθουμένας γενικὰς γραμμὰς ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῇ θεωρίᾳ ἀφ' ἑνὸς καὶ ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ ἀφ' ἑτέρου. Ἦδη δὲν ἀπομένει ἐκδήλωσις πνευματικῆ ἢ ἐνέργεια ὑπωσδήποτε σχέσιν ἔχουσα πρὸς τὸν ψυχικὸν βίον, ἢ ὁποῖα νὰ μὴν ὑπόκειται εἰς ψυχολογικὴν ἔρευναν. Οὐδεμία ἀνθρωπίνη ἐνέργεια καὶ πνευματικὴ ἢ ψυχικὴ διὰ τοῦ σώματος ἐκδήλωσις ἀποκλείεται τῆς ψυχολογικῆς ἐρεύνης. Καὶ ἄξι μόνον τοῦτο. Εἰς ψυχολογικὴν ἔρευναν, πλὴν τοῦ ἐνήλικος ἀνθρώπου καὶ τῶν ἀμάδων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν, ὑπόκειται καὶ τὸ ἀδυνατοῦν νὰ ἐκφράσῃ γλωσσικῶς τὰ κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς συνειδήσεως τοῦ βρέφους ἢ νήπιου ὅπως καὶ ὁ κόσμος τῶν ζώων, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸ ἀντικείμενον καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς συγκριτικῆς λεγομένης ψυχολογίας. Ἐπίσης καὶ τὰ ἀπόκρυφα λεγόμενα, ἢ οὐλοιστικά φαινόμενα τοῦ ὑπνωτισμοῦ, τῆς ὑποβολῆς, τῆς τηλεπαθείας, τῆς τηλεκινήσεως τῆς ἐνοράσεως, τοῦ ὑπνωτισμοῦ κλπ. μετὰ τῶν παθολογικῶν ψυχικῶν καταστάσεων ἀποτελοῦσιν ἀντικείμενον ψυχολογικῆς ἐρεύνης καὶ ἐρμηνείας, εἰς τὴν ὁποῖαν καταγίνεται ἡ λεγομένη παραψυχολογία.

β'. Αἱ διάφοροι κατευθύνσεις καὶ αἱ ὑποδιαίρεσεις τῆς συγχρόνου ψυχολογίας.

Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὸν ὡς ἄνω γενικὸν χαρακτήρα τῆς συγχρόνου ψυχολογίας διακρίνομεν, ἀφ' ἑνὸς μὲν γενικὴν τινὰ ψυχολογίαν ἀπρὸσώπως καὶ γενικῶς ἀσχολουμένην εἰς τὴν περιγραφὴν καὶ ἐρμηνείαν τῶν φαινομένων καὶ λειτουργιῶν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου καὶ τῆς συνειδήσεως, εἴτε ὀμαλῶν καὶ ὑγιῶν, εἴτε ἀνωμάλων καὶ παθολογικῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰδικὴν τινὰ, πρακτικὴν καὶ ἐφηροσμένην ψυχολογίαν, ἐντοπιζούσαν τὴν ἔρευναν καὶ τὴν ἐρμηνείαν εἰς ἀτομικὰς διαφορὰς, εἰς πρόσωπα, ἄτομα καὶ χεῖριν πρακτικῶν σκοπῶν. Εἰς τὰς δύο ταύτας ὑποδιαίρεσεις τῆς συγχρόνου ψυχολογίας προστίθενται ἐπὶ πλέον καὶ δύο ἕτεραι, κατὰ γὰρ τὸ ἀντικείμενον καὶ περιεχόμενον καὶ κατὰ τὰς μεθόδους διαφέρουσαι τῆς γενικῆς καὶ θεωρητικῆς, ὡς καὶ τῆς εἰδικῆς καὶ ἐφηροσμένης ψυχολογίας. Τοι-

αὐται εἶναι, ἡ συγκριτικὴ μὲν ἀφ' ἑνὸς ψυχολογία, ἡ συγκριτικῶς καὶ κατὰ συσχετίσιν ἀσχολουμένη εἰς τὰ ψυχικὰ φαινόμενα καὶ τὰς ἐκδηλώσεις ζωῆς ἢ πνευματικῆς ἐνεργείας, τοῦ ζώου, τοῦ βρέφους καὶ νηπίου ἢ παιδίου, τῆς καινότητος, τῶν ομάδων καὶ ἔθνων, ὅπου παρακολουθεῖ καὶ τὴν λαμβάνουσαν χώραν ἐξέλιξιν. ἀφ' ἑτέρου δ' ἡ παραψυχολογία ἢ ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὰ ἀπόκρουφα φαινόμενα τοῦ ὑπνωτισμοῦ, τῆς τηλεπαθησίας, τῆς τηλεπαθείας κλπ. ἐν σχέσει πρὸς τὴν λειτουργίαν συνειδήσεως καὶ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου.

Ἡ γενικὴ θεωρητικὴ ψυχολογία, ἀσχολουμένη εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ἑρμηνείαν τῶν ψυχικῶν φαινομένων καὶ τῆς λειτουργίας τῆς συνειδήσεως γενικῶς, ἐπειδὴ εἶναι ὑποχρεωμένη διὰ τοῦτο, νὰ ἐρμηνεύσῃ μὲν ἀφ' ἑνὸς ἑπαρκῶς τὰς σχέσεις μεταξὺ λειτουργίας συνειδήσεως, ἥτοι ψυχῆς καὶ φυσιολογικῆς τοῦ σώματος λειτουργίας, νὰ καθορίσῃ δ' ἀφ' ἑτέρου τὰς σχέσεις ψυχικοῦ βίου (διὰ τοῦ σώματος, ἥτοι τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων καὶ τῶν ὕλικῶν λεγομένων συναισθημάτων ἐκδηλουμένου) καὶ πνευματικοῦ καθαρῶς τοιούτου (ἀνεξαρτήτως τοῦ σώματος λαμβανομένου), παρουσιάζει κατ' ἀνάγκην διαφόρους θεωρητικὰς κατευθύνσεις, ἃς ἀκολουθοῦσιν οἱ διάφοροι σύγχρονοι ψυχολόγοι. Αἱ κατευθύνσεις αὗται εἶναι αἱ ἑξῆς: 1) Ὡς πρὸς τὰς θεωρίας περὶ σχέσεως λειτουργίας συνειδήσεως καὶ φυσιολογικῆς τοῦ σώματος λειτουργίας, κατὰ τὰς ὁποίας, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶδομεν παρουσιάζονται ἀντιλήψεις περὶ τὰ ὑτότητας λειτουργίας συνειδήσεως καὶ φυσιολογικῆς τοῦ σώματος λειτουργίας, ἢ περὶ ἀλληλεπιδράσεως φυσιολογικῆς καὶ λειτουργίας συνειδήσεως, ἢ περὶ παραλληλίας λειτουργίας συνειδήσεως καὶ φυσιολογικῆς λειτουργίας, α) ἡ φυσιολογικὴ καθαρῶς κατεύθυνσις ἢ ταυτίσουσα τὴν φυσιολογικὴν λειτουργίαν καὶ τὴν τῆς συνειδήσεως, β) ἡ βιολογικὴ κατεύθυνσις ἢ ἀντιπροσωπεύουσα μᾶλλον τὴν θεωρίαν ἀλληλεπιδράσεως μεταξὺ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ λειτουργίας συνειδήσεως, διότι τὴν ἐγκεφαλικὴν καὶ νευρικὴν ἀνάπτυξιν θεωρεῖ ἀνταποκρινομένην καὶ ἀναλογουσαν πρὸς τὴν ψυχικὴν, ὅπως καὶ τὰνάπαλιν, γ) ἡ ἐμπειρικὸ ἰδεαλιστικὴ κατεύθυνσις ἢ ἐμμένουσα, εἴτε εἰς τὸ ἰδιότροπον καὶ ἀσχετον τῆς λειτουργίας συνειδήσεως πρὸς τὴν φυσιολογικὴν τοῦ σώματος λειτουργίαν (spiritualismus) εἴτε εἰς τὴν θεωρίαν τῆς παραλληλίας μεταξὺ φυσιολογικῶν λειτουργιῶν καὶ ψυχικῶν φαινομένων ἢ λειτουργιῶν τῆς συνειδήσεως (ψυχοφυσικὸς παραλληλισμός). Εἰς τὰς κατευθύνσεις ταύτας δύναται νὰ προστεθῇ καὶ τετάρτη τις, ἢ ὑποία, χωρὶς νὰ ἀσχολῆται ποσῶς εἰς αἰτιώδεις σχέ-

σεις τῶν ψυχικῶν φαινομένων καὶ τῶν λειτουργιῶν τῆς συνειδήσεως, παραδέχεται καὶ ἐκτιμᾷ κατ' ἀξίαν τὸν τε σωματικὸν καὶ ὑλικὸν παράγοντα, ὅπως καὶ τὰς ἰδιοτρόπους λειτουργίας τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς, θεωροῦσα τὸν τε σωματικόν, ὅπως καὶ τὸν πνευματικὸν παράγοντα, ἀπαραιτήτους ὄρους λειτουργίας συνειδήσεως καὶ πνευματικῆς ζωῆς. Ἡ ἐκλεκτικὴ δυναμένη νὰ ὀνομασθῇ αὕτη κατευθύνσις παραδέχεται μᾶλλον τὴν θεωρίαν τῆς ἀλληλεπιδράσεως, ἢν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι στηρίζεται εἰς τὴν ἀπανταχοῦ τῆς φύσεως καὶ τῆς ζωῆς ἐξ ἀλληλεπιδράσεως προκύπτουσαν κίνησιν καὶ ἐνέργειαν. 2) Ὡς πρὸς τὰς ἀντιλήψεις περὶ τῶν σχέσεων μεταξύ ψυχικοῦ βίου καὶ καθαρῶς πνευματικοῦ τοιούτου. Ἐπειδὴ ἡ μὲν ψυχὴ λαμβάνεται συνήθως ἐν σχέσει πρὸς τὸ σῶμα, τὸ δὲ πνεῦμα θεωρεῖται ἀνεξάρτητον τῆς ὕλης καὶ τοῦ σώματος, διὰ τοῦτο παλαιότερον μὲν ἢ εἰς δυνάμεις τινὰς (διανοεῖσθαι, συνιασθῆναι, βούλεσθαι) ἀποδιδομένη σχέσις καὶ ἀλληλεπιδράσις μεταξύ ψυχῆς καὶ πνεύματος, συνέτεινεν εἰς τὴν διάκρισιν δυναμοψυχολογίας τινος (Vermögenspsychologie). Ἀργότερον ὅμως, ὅτε τὰ ψυχικὰ φαινόμενα ἐπὶ τῇ βίᾳ φυσικῶν μεθόδων ἀναλύονται καὶ διαιροῦνται εἰς στοιχεῖα, αἱ σχέσεις μεταξύ ψυχῆς καὶ πνεύματος καθορρίζονται διὰ τοιούτων στοιχείων, τῶν ὁποίων τὰ γνωρίσματα, ἐπειδὴ ποικίλλουσι, συντελοῦσιν εἰς τὸν σχηματισμὸν διαφόρων κατευθύνσεων. Τοιαῦτα κατευθύνσεις εἶναι: 1) Ἡ νοησιαρχικὴ ἢ νοολογικὴ, ἡ ὁποία εἰς τὰς παραστάσεις διαβλέπει τὸ στοιχεῖον τοῦ πνευματικοῦ βίου, καὶ τὸν σύνδεσμον μεταξύ ψυχῆς (αἴσθημα) καὶ πνεύματος (ἐννοία) 2) Ἡ βουλευσιαρχικὴ ἢ βουλονταριστικὴ κατευθύνσις, ἡ ὁποία εἰς τὴν βούλησιν ὡς τάσιν πρὸς ὀρισμένον σκοπὸν ἀναγνωρίζει τὸν παράγοντα τοῦ πνευματικοῦ βίου καὶ τὸν λόγον τῆς σχέσεως μεταξύ ψυχῆς (ἐπιδράσεως καὶ ἀντιδράσεως) καὶ πνεύματος (δημιουργικὴ σύνθεσις). 3) Ἡ συναισθηματικὴ κατευθύνσις, ἡ ὁποία εἰς ἀσυνειδήτους ὁρμὰς καὶ τάσεις ἀναγνωρίζει τὴν βίαν τοῦ σχηματισμοῦ καὶ τῶν σχέσεων τοῦ ψυχικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου.

Αἱ κατευθύνσεις αὗται ἔχουσι βεβαίως μεγίστην σχέσιν καὶ συμπίπτουσι πρὸς τὰς ἀνωτέρω διακριθείσας φυσιολογικὰς, βιολογικὰς, ἐμπειρικοῦ ἰδεαλιστικὰς κλπ. κατευθύνσεις. Αἱ φυσιολογικαί, βιολογικαὶ καὶ πραγματιστικαὶ ἀντιλήψεις αἱ στηρίζουσαι τὰ κατὰ τὴν γένεσιν λειτουργίαν καὶ ἐξέλιξιν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου εἰς τὰς στενὰς σχέσεις σωματικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ λειτουργίας συνειδήσεως, ἀναγκάζονται νὰ παραδεχθῶσιν ὡς βίαν καὶ ἀρετηρίαν τάσιν τινὰ ὑποσυνείδητον,

ἢ ἐνσυνείδητον βούλησιν. Διὰ τοῦτο εἶναι βουλευσιαρχικαὶ ἢ βουλονταριστικαὶ μᾶλλον. Ἡ ἐμπειρικοῖδεαλιστικὴ κατεύθυνσις πάλιν ἢ ἀναγνωρίζουσα τὸ ἄσχετον σώματος καὶ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου ἀναγκάζεται νὰ παραδεχθῇ πνευματικόν τι καθαρῶς στοιχεῖον τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου καὶ διὰ τοῦτο παραδέχεται τὴν παράστασιν καὶ μετ' αὐτῆς τὴν διανόησιν, (τὰς μὴ ἐκδηλουμένας ἀμέσως διὰ τοῦ σωματικοῦ ὄργανισμοῦ, ὅπως ἡ ὄρμη καὶ ἡ βούλησις) ὡς βάσιν σχηματισμοῦ καὶ ἐξελέξεως τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου. Εἶναι διὰ τοῦτο νοησιαρχικὴ ἢ νοηλογικὴ.

Μεταξὺ τῶν δύο τούτων ὑποδιαιρέσεων τῆς γενικῆς θεωρητικῆς ψυχολογίας, ἴσθι τῆς βουλευσιαρχικῆς, ἀφ' ἑνὸς ὑφ' ἣν δύνανται νὰ ὑπαχθῶσιν αἱ φυσιολογικαί, αἱ βιολογικαὶ καὶ τινες τῶν πραγματιστικῶν λεγομένων κατευθύνσεων, καὶ τῆς νοησιαρχικῆς ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν ὅποιαν δύναται νὰ ὑπαχθῇ ἡ ἐμπειρικοῖδεαλιστικὴ κατεύθυνσις, δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν καὶ ἑτέραν τινα ὑποδιαίρεσιν τῆς γενικῆς θεωρητικῆς ψυχολογίας καθαρῶς πραγματιστικὴν ἢ ρεαλιστικὴν, ἢ ὅποια οὐδεμίαν ἄλλην τάσιν ἐνσυνείδητον ἢ ἀσυνείδητον, οὔτε ἀφετηριάν, διακρίνει κατὰ τὴν γένεσιν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, ἐπομένως οὔτε βουλευσιαρχικὴ, οὔτε νοησιαρχικὴ δύναται νὰ εἶναι. Ἡ πραγματιστικὴ αὕτη ἢ ρεαλιστικὴ γενικὴ θεωρητικὴ ψυχολογία ἐμμένουσα εἰς τὸ δεδομένον τῆς λειτουργίας καὶ ἐξελέξεως τῆς συνειδήσεως, ταύτην καὶ μόνην ἀναγνωρίζει ὡς βάσιν καὶ ἐλατήριον πάσης ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς κινήσεως καὶ ταύτης ἰδιοτρόπους καὶ ἰδιοτύπους ἐκδηλώσεις θεωρεῖ τὴν βούλησιν, τὸ συναίσθημα καὶ τὴν διανόησιν, τὰς ὁποίας καὶ ὡς πλευρὰς τῆς συνειδήσεως κατὰ τὴν λειτουργίαν αὐτῆς λαμβάνει.

Ἡ εἰδική, πρακτικὴ καὶ ἐφηρμοσμένη ψυχολογία, χίρις ὠρισμένων σκοπῶν καὶ δι' ὠρισμένων, πειραματικῶν πρὸ παντός, μέσων ἀσχολουμένη εἰς τὰ κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, ἔχει ὑπ' ὄψιν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰς ὁμαλὰς καταστάσεις καὶ τὰς κανονικὰς λειτουργίας συνειδήσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰς ἀνωμάλους καὶ παθολογικὰς λειτουργίας τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Διὰ τοῦτο παρουσιάζει ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν πειραματικὴν ψυχολογίαν τοῦ ὑγιοῦς ἀνθρώπου, ἀφ' ἑτέρου τὴν ψυχοπαθολογίαν.

Ἡ ψυχολογία τοῦ ὑγιοῦς ἀνθρώπου ἀναλόγως πρὸς τοὺς σκοποὺς οὓς ἐπιδιώκει καὶ πρὸς τὸ εἶδος τοῦ εἰς ὃ ἀσχολεῖται ἀντικειμένου δύναται νὰ διαιρεθῇ ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς Πειραματικὴν ψυχολογίαν,

Παιδαγωγικήν, τῶν ἡλικιῶν τῶν γενῶν καὶ φύλων, εἰς διαφορικὴν ἢ τῶν ἀτομικῶν διαφορῶν ψυχολογίαν κλπ. ἀφ' ἑτέρου δ' εἰς ψυχοτεχνίαν πρακτικῶς ὄλως ἀσχολουμένην 1) εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοφυίας, ψυχοπνευματικῆς κανονικότητος καὶ τῆς ἀτομικῆς ἐπιδόσεως 2) εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ἐπαγγελματικῶν ἐπιδόσεων καὶ εἰς τὴν ἐπὶ τῇ βάσει τούτων, ἦτοι τῆς ψυχολογίας τοῦ ἐργαζομένου, ὁργάνωσιν καὶ συγκρότησιν τῆς παρεχούσης ἐργασίαν ἐπιχειρήσεως (καταστήματος, ἐργοστασίου, δημοσίας ὑπηρεσίας κλπ.) 3) εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ψυχικῶς πασχόντων. Διὰ τοῦτο διακρίνεται ἡ ψυχοτεχνία εἰς Παιδαγωγικήν μὲν καὶ τῆς ἐξετάσεως τῆς ἰδιοφυίας ἀφ' ἑνός, εἰς Ἐπαγγελματικὴν δ' ἀφ' ἑτέρου καὶ εἰς ψυχοθεραπευτικήν.

Ἡ ψυχοπαθολογία ἔχουσα ὑπ' ἄψιν, τὰς ἀνωμαλίους μὲν καὶ μὴ σαγήθεις ἐπιδόσεις καὶ ἰδιοφυίας, τὰς πνευματικὰς δ' ἀνωμαλίας καὶ τὰς ὠρισμένην μορφήν καὶ ὠρισμένα συμπτώματα παρουσιαζούσας ψυχικὰς καὶ πνευματικὰς νόσους παρουσιάζει ἀναλόγους κατευθύνσεις καὶ ὑποδιαίρέσεις φερούσας πλεῖστα καὶ διάφορα ὀνόματα, ὅπως ψυχολογία τοῦ κακούργου, ψυχολογία τῆς ἰδιοφυίας, τῆς διωγμοφοβίας κλπ.

Ἦν ἔκτασιν τῆς συγχρόνου ψυχολογίας, μετὰ τῆς γενικῆς θεωρητικῆς καὶ τῆς εἰδικῆς καὶ ἐφηρμοσμένης, συμπληροῦσι καὶ ἡ Συγκριτικὴ λεγομένη ψυχολογία καὶ ἡ Παραψυχολογία. Τούτων ἡ μὲν συγκριτικὴ ψυχολογία συγκριτικῶς καὶ ἐξελικτικῶς ἐρευνᾷσα τὰ κατὰ τὸν ψυχικὸν καὶ πνευματικὸν βίον ἀπὸ τῆς κατωτάτης αὐτοῦ βαθμίδος μέχρι τῆς ἀνωτάτης καὶ ὑπερατομικῆς, ὑποδιαίρεῖται εἰς ψυχολογίαν τοῦ ζῶου, Ζωοψυχολογίαν, εἰς ψυχολογίαν τοῦ βρέφους, νηπίου κλπ., Παιδοψυχολογίαν, καὶ εἰς ψυχολογίαν τῶν κοινωνικῶν συγκροτημάτων, ομάδων, ἔθνων, λαῶν ἦτοι εἰς Λαοψυχολογίαν. Ἡ δὲ Παραψυχολογία καταγινομένη εἰς τὰ φαινόμενα τοῦ ὑπνωτισμοῦ, τῆς ὑποβολῆς, τῆς τηλεκινήσεως, τῆς τηλεπαθείας, τῆς ἐνορασεως καὶ διοράσεως, τῆς μαντείας κλπ. παρουσιάζει ἀναλόγους κατευθύνσεις καὶ ὑποδιαίρέσεις.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω διακριθεισῶν ὑποδιαίρέσεων καὶ μερικῶν κατευθύνσεων τῆς συγχρόνου ψυχολογίας σχηματίζεται καὶ ὁ ἐπόμενος πίναξ, ἐποπτικώτερον δυνάμενος νὰ παραστήσῃ τὰ κατὰ τὸ πλᾶτος καὶ τὴν ἔκτασιν αὐτῆς.

ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

I. Γενική και θεωρητική		II. Ειδική και εφηρμοσμένα		III. Συγκριτική	IV Παραψυχολογία
Νοησιαρχική	Βουλειαρχική	Πραγματιστική Ρεαλιστική	Ψυχολογία τού όρους	Ψυχοπαθολογία	
"Εμπειριστική-αλιστική	α) Φυσιολογική κατεύθυνσις	"Η Συνείδησις ώς κεντρική ένδεξις	Πειραματική	α) Ψυχιατρική	α) Ζωοψυχολογία
	β) Βιολογική κατεύθυνσις	Νεώτεροι ψυχο- φυσικοί	α) Παθολογική γνώσις	β) Ψυχοσυνθεσις	β) Παιδοψυχολογία
	γ) "Ευλακτική κατά τινος κατεύθυνσις	Συνολικοί ψυ- χοσυνθεσις	β) "Ηλικιών	γ) Ψυχοσυνθεσις	γ) Λαοψυχολογία
			γ) Γενών και φύλων		
			δ) Διαφορική		

Ε.Υ.Δ της Κ.Τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Πλὴν τοῦ ὡς ἄνω τρόπου διαιρέσεως, ὑπάρχουσι καὶ ἕτεροι, ἐπὶ τῇ βίβσει τῶν ὁποίων πολλοὶ ψυχολόγοι καθιστοῦνται τὸ πλῆθος καὶ τὰς διαφοροὺς κατευθύνσεις τῆς συγχρόνου ψυχολογίας. Κατ' αὐτοὺς ἡ ψυχολογία διαιρεῖται, ἢ ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τῆς ψυχολογικῆς ἐρεῦνης, ἢ ὡς πρὸς τὴν μέθοδον, ἢ καὶ ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν. Μόλονότι δὲ πασαδῆποτε διαίρεσις τὴν αὐτὴν εἰκόνα καὶ τὰς αὐτὰς ὑποδιαίρεσεις τῆς συγχρόνου ψυχολογίας φέρει εἰς φῶς, ἐν τούτοις δὲν θὰ ἦτο ἄσκοπον νὰ δοθῆ καὶ ἡ κατ' ἄλλους διαφοροὺς τρόπους παραστάσεως τῆς ἐστάσεως τῆς συγχρόνου ψυχολογίας.

I) Ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον ἐρεῦνης ἡ σύγχρονος ψυχολογία διαιρεῖται: 1) εἰς γενικὴν ψυχολογίαν τοῦ ἀνθρώπου: α) παιδός, ἐνήλικος, ἀνδρός, γυναικός, γέροντος, ἤτοι εἰς ἀτομικὴν ψυχολογίαν, β) εἰς ὁμαδικὴν καὶ κοινωνικὴν ψυχολογίαν (ὁμάδων, ἔθνων, λαῶν). 2) εἰς ψυχολογίαν τοῦ ζώου (Ζωοψυχολογίαν).

II) Ὡς πρὸς τὴν μέθοδον διακρίνομεν:

1) Ἐμπειρικὴν καθαρῶς ψυχολογίαν βιαζομένην εἰς τὰ εἶδη πειρατηρήσεως, ἤτοι εἰς τὴν αὐτοπειρατηρησίαν καὶ εἰς τὴν ἑτεροπειρατηρησίαν. 2) Πειραματικὴν ψυχολογίαν δυναμένην νὰ διακριθῆ εἰς ψυχοφυσικὴν καὶ διαφορικὴν ψυχολογίαν. 3) Συγκριτικὴν ψυχολογίαν, διὰ τῆς συγκρίσεως ἐρηγεύουσιν καὶ προεργάζουσιν. Τοιαύτη ψυχολογία εἶναι ἡ ζωοψυχολογία, ἡ ψυχολογία τοῦ ἀνηλίκου ἀνθρώπου καὶ ἡ λαοψυχολογία ἢ ἔθνοψυχολογία.

III) Ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν ἡ σύγχρονος ψυχολογία διαιρεῖται:

1) Εἰς γενικὴν ἢ φιλοσοφικὴν καὶ θεωρητικὴν ψυχολογίαν. 2) Εἰς πρακτικὴν καὶ ἐφηρμοσμένην ψυχολογίαν ὑποδιαφορευμένην α) εἰς Πειραματικὴν, β) εἰς Ψυχοτεχνίαν, γ) εἰς Ψυχοπαθολογίαν καὶ Ψυχολογίαν ἀναλύσεων, δ) εἰς Ψυχολογίαν τῆς θρησκείας, ε) εἰς ἰατρικὴν ψυχολογίαν, ς) εἰς Ψυχολογίαν τῶν μαρτύρων, ζ) εἰς ἐγκληματολογικὴν καὶ ἀστυνομικὴν ψυχολογίαν, η) εἰς γλωσσοψυχολογίαν, θ) εἰς ψυχολογίαν τῆς τέχνης, ι) εἰς ψυχολογίαν τῆς ὑποβολῆς, τοῦ ὑπνωτισμοῦ, πνευματισμοῦ, τηλεπαθείας, τηλεκινήσεως κλπ. ἤτοι εἰς Πραγμοψυχολογίαν, ὡς ἀνωτέρω ἐγράφη.

Ἐν τοῖς ἐπομένοις, προκειμένου νὰ πραγματευθῶμεν εἰδικώτερον καὶ λεπτομερέστερον τὰ κατὰ τὰς ὡς ἀνωτέρω ὑποδιαίρεσεις καὶ τὰς θεωρητικὰς κατευθύνσεις τῆς συγχρόνου ψυχολογίας, θὰ ἀκολουθήσωμεν τὸν πρῶτον πίνακα διαιρέσεως ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς γενικῆς καὶ θεωρητικῆς συγχρόνου ψυχολογίας.